

Білик О. М., старш. викл. кафедри управління персоналом та економіки праці
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ОЦІНКА ДИСПРОПОРЦІЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто соціально-економічний розвиток регіонів України та проаналізовано фактори, що впливають на динаміку міграційних процесів в регіонах.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Людський капітал, міграційні процеси, соціально-економічний розвиток.

Соціально-економічна адаптація населення до ринкових відносин пов'язана з таким важливим структурним фактором як регіональний рівень економічного розвитку, тому що цей рівень являє собою соціально-економічну і соціально-політичну складову територіальної побудови та розвитку суспільства.

Переважає більшість населення країни реалізує своє прагнення збільшити віддачу від використання людського капіталу і покращити умови свого існування на території країни. Відтік населення з регіону характеризує реакцію населення на погіршення певних умов існування та трудової діяльності людини. Позитивне міграційне сальдо в області свідчить про сприятливі умови для життєдіяльності людини та ефективного застосування людського капіталу. В регіонах України сформувались різні соціально-економічні умови існування, що визначає привабливість тих чи інших областей для населення, що прагне якісних змін у своєму житті. Для виявлення факторів соціально-економічного розвитку, що впливають на динаміку міграційних процесів у регіонах, скористаємось системою показників, що характеризують рівень регіонального людського розвитку.

Проведення групування областей України за рівнем міграційного приросту/скорочення і співставлення з показниками регіонального людського розвитку дасть нам можливість виявити зовнішні фактори, що спонукають населення цих областей до міграційного руху. У даному аналізі мова йде саме про зовнішні фактори, що впливають на прийняття людиною рішення про зміну місця роботи, проживання. Внутрішні мотиви і стимули, які-

ми керуються мігранти, є індивідуальними для кожної людини і дослідити їх важко.

Серед дев'яти індексів окремих аспектів людського розвитку, що визначаються для кожного регіону України, ми виокремили ті, що здійснюють найістотніший вплив на формування міграційного приросту населення в регіоні. Такий підхід ґрунтується на тому, що міграційні процеси в тому чи іншому регіоні віддзеркалюють його соціально-економічний розвиток та можливість розвитку і реалізації особистості, тобто людського потенціалу. На наш погляд, найбільший вплив на формування міграційної установки у носіїв людського капіталу здійснюють фактори, що входять до складу показників індексів матеріального добробуту, умов проживання населення, соціального середовища, рівня освіти, розвитку ринку праці та екологічної ситуації.

У нашому дослідженні ми не брали до уваги такі показники регіонального людського розвитку як демографічний розвиток, стан та охорона здоров'я, фінансування людського розвитку. Демографічний розвиток регіону інтегрує результати минулих та сучасних соціально-демографічних процесів через індикатори народжуваності, смертності та міграції. Характеристика стану здоров'я населення регіону та розвитку охорони здоров'я побудована за результатами аналізу індикаторів, що характеризують зусилля відповідних структур щодо попередження захворювань. Фінансова складова людського розвитку характеризує обсяг соціальних витрат місцевих бюджетів. Ці показники відображають такі аспекти розвитку регіонів, які, на нашу думку, не впливають на формування міграційної установки населення. Людина, приймаючи рішення про зміну місця проживання, навряд чи зважає на показники народжуваності та очікуваної тривалості життя в регіоні проживання, на показники середньої тривалості перебування у стаціонарі, охоплених дітей щепленням, забезпеченість населення послугами швидкої медичної допомоги та ін.

До першої групи ввійшли регіони з позитивним сальдо міграції. За обстежуваний період (2005—2007 рр.) стабільні позиції як регіони-реципієнти робочої сили зберігали: м. Київ, м. Севастополь, АР Крим, Дніпропетровська область, Одеська та Харківська області. Перше місце з великим відривом упевнено займає м. Київ, у якому міграційний приріст у 2005 р. становив 30 640 осіб, у 2006 р. — 26 691 особу, у 2007 р. — 24 803 осіб [1, с. 362; 2, с. 346; 3, с. 361]. За результатами рейтингової оцінки індексу людського розвитку в обстежуваному періоді (2005—2007 рр.) найвищі (найкращі) показники у зазначеній групі областей зафік-

совані по індексу умов проживання населення. Зважаючи на те, що інтегральна оцінка умов проживання спирається на характеристики ступеня забезпеченості житлом, його комфортності та розвитку інфраструктури, можемо констатувати, що для мігрантів, що переїжджають до зазначених регіонів, суттєвим чинником при виборі місця переїзду виступає прагнення покращити свої побутові умови проживання. За індексом умов проживання регіони, що мають позитивне міграційне сальдо, входять до 10 перших. Причому, мігранти не зважають на такі показники, як напружене соціальне середовище та негативна екологічна ситуація в цих регіонах. Так, зокрема, у м. Києві, поміж найвищих в Україні показників людського розвитку, спостерігається найгірший показник екологічної ситуації (27 — у 2005 р., 26 — у 2006 та 2007 рр.) та соціального середовища (21 — у 2005 р., 25 — у 2006 р., 23 — у 2007 р.) [4, с. 25—35]. Вищі за середні показники матеріального добробуту та розвитку ринку праці, що також впливає на привабливість цих регіонів для мігрантів.

До другої групи ми віднесли найбільші регіони-донори робочої сили з високим від'ємним міграційним сальдо (понад 1 особу на 1000 наявного населення). Найбільший відтік робочої сили в 2005—2007 рр. був зафіксований у Кіровоградській, Херсонській, Сумській та Луганській областях. Високі показники скорочення чисельності населення за рахунок міграції зафіксовані і в Житомирській, Хмельницькій, Вінницькій, Закарпатській, Рівненській та Тернопільській областях. В цих областях спостерігаються низькі показники матеріального добробуту, умов проживання та розвитку ринку праці. Найгірший показник стану матеріального добробуту зафіксовано в Кіровоградській (27 — у 2005 р., 26 — у 2006 та 2007 рр.), Вінницькій (25 — у 2005—2007 рр.), Тернопільській (26 — у 2005 р., 27 — у 2006 та 2007 рр.) областях [4, с. 25—35]. Інші області, що входять до групи найбільших регіонів-реципієнтів робочої сили, крім Луганської області, також мають низькі показники матеріального добробуту населення. У Луганській області, при високому показнику матеріального добробуту, спостерігаються дуже низькі показники розвитку ринку праці, умов проживання, соціального середовища, екологічної ситуації. В Херсонській області спостерігається найкращий показник екологічної ситуації в Україні, проте, зважаючи на низькі показники розвитку ринку праці, соціального середовища та матеріального добробуту, населення регіону емігрує до інших районів. На основі показників індексу людського розвитку, що визначені для регіонів України, в яких спостерігається найбільший

відтік населення, можемо зробити висновок, що найбільший вплив на формування міграційної установки носіїв людського капіталу здійснює не один фактор, а їх сукупність. Несприятливі для життєдіяльності та трудової діяльності фактори оточуючого соціально-економічного середовища, які в сукупності посилюють свій вплив на населення регіону, обумовлюють високе від'ємне міграційне сальдо в зазначених областях України.

Регіони, в яких сальдо міграції не перевищувало 1 особу на 1000 наявного населення, увійшли до третьої групи. В 2005 р. найменше скорочення чисельності населення зафіксовано у Чернівецькій, Донецькій та Миколаївській областях, а у 2006—2007 рр. Чернівецька область мала позитивне сальдо міграції. В областях, що входять до зазначеної групи, крім Черкаської і Запорізької областей (та крім Київської та Полтавської областей, які увійшли до зазначеної групи областей у 2007 р.), спостерігаються відносно низькі показники рівня освіти населення. Цей фактор, на нашу думку, стримує міграційні процеси у напрямку відтоку населення з цих областей, оскільки рівень освіти населення визначає конкурентоспроможність робочої сили на міжрегіональному ринку праці. В регіонах цієї групи, крім Запорізької та Донецької областей, відмічаються високі позитивні показники індексу соціального середовища. Переважна більшість областей цієї групи займають середні позиції серед областей України за індексом розвитку ринку праці, матеріального добробуту та умов проживання.

На основі проведеного порівняння регіональних показників індексу людського розвитку та міграційної ситуації у регіонах України, окреслимо фактори, що впливають на формування міграційної ситуації в областях України. По-перше, прагнення покращити умови проживання займає лідируючі позиції поміж інших факторів, на які зважає людина при міграції. По-друге, найбільший відтік населення (найвище від'ємне сальдо) спостерігається в регіонах, що мають не один, а сукупність низьких показників, що характеризують соціально-економічний розвиток регіону. По-третє, рівень освіти населення регіону впливає на спроможність людини до територіальної мобільності (трудова міграція), оскільки в областях України, де показники вибуття помірні, відмічено невисокі показники рівня освіти населення в регіоні.

На сучасному етапі вкрай необхідна розробка та вдосконалення регіональної політики, яка б сприяла послабленню, а в майбутньому можливо і зникненню існуючих диспропорцій та нерівномірностей у соціально-економічній системі окремих регіонів. Роль регіональної політики, відповідно, обумовлює особливу ак-

туальність і значимість міжрегіональних співставлень соціально-го розвитку, а також визначення конкретного місця кожного регіону на єдиній національній шкалі.

Метою державної регіональної політики має стати забезпечення високого рівня якості життя людини незалежно від місця її проживання, через забезпечення територіально цілісного та збалансованого розвитку України, інтеграції регіонів у єдиному політичному, правовому, інформаційному та культурному просторі, максимально повного використання їх потенціалу з урахуванням природних, економічних, історичних, культурних, соціальних та інших особливостей, підвищення конкурентоздатності регіонів.

Література

1. Статистичний щорічник України за 2005 рік / Держкомстат України. / [За ред. О. Г. Осауленка]. — К.: Консультант, 2006. — 575 с.
2. Статистичний щорічник України за 2006 рік / Держкомстат України. / [За ред. О. Г. Осауленка]. — К.: Консультант, 2007. — 552 с.
3. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Держкомстат України. / [За ред. О. Г. Осауленка]. — К.: Консультант, 2008. — 572 с.
4. Регіональний людський розвиток. Статистичний бюлетень / [Відп. за випуск І. Калачова]; Держкомстат України. — К., 2008. — 40 с.

УДК 332.14

Білоконь І. В., канд. екон. наук, доц.
кафедри регіональної економіки
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНО-ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. Розглядаються проблеми регіоналізації виробництва та вплив цього процесу на підвищення ефективності економіки країни.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Регіональний підхід, регіоналізація економіки, розмежування повноважень, соціальна диференціація регіонів, регіонально-просторовий розвиток, регіональні проблеми.

Для розвитку економіки України в сучасних умовах доленосними залишаються взаємовідносини центру та регіонів. Регіональний підхід до вирішення проблем соціально-економічного роз-